

KİTAP TANITMA

KİM VAR İMİŞ BİZ BURADA YOĞ İKEN DÖRT OSMANLI: “YENİÇERİ, TÜCCAR, DERVİŞ VE HATUN”

Tuğrulhan KARADUMAN*

Cemal Kafadar, Kim Var İmiş Biz Burada Yoğ İken, Dört Osmanlı: Yeniçeri, Tüccar, Derviş ve Hatun, Metis Yayınları, 13 x 19,5 cm, Ciltsiz, Karton Kapak, 2. Hamur Kağıt, 200 sayfa, ISBN: 978-975-342-706-7, İstanbul 2005.

Cemal Kafadar'ın 2005 yılında Metis Yayınları'ndan çıkan “Kim Var İmiş Biz Burada Yoğ İken, Dört Osmanlı” adlı kitabı, Osmanlı'nın 16. ve 17. yüzyılda yaşamış dört sıradan insanın tahmin etmediğimiz özelliklerini ele almaktadır.

Kafadar'ın bu eseri, 1986-1994 yılları arasında ayrı yerlerde ve dillerde (üçü İngilizce biri Türkçe) yayınlanan yazıların bir bütününden oluşmaktadır.

Kitap; “Teşekkürler ve Yayın Bilgileri” (s. 9-13), “Giriş” (s. 13-29), “Yeniçeri Nizamının Bozulması Üzerine”, Ben ve Başkaları, On Yedinci Yüzyıl İstanbul’unda Bir Dervişin Güncesi ve Osmanlı Edebiyatında Birinci Ağzdan Anlatılanlar (s. 29-39), Venedik’te Bir Ölüm Serenissima’da Ticaret Yapan Anadolu Müslüman Tüccarlar (s. 39-73), Mütereddid Bir Mutasavvıf, Üsküplü Asiyeye Hatun’un Rüya Defteri 1641-1643 (s. 73-123) olmak üzere 4 başlıktan müteşekkildir. Ayrıca Dizin’e de yer verilmiştir.

“Teşekkürler ve Yayın Bilgileri” adlı kısımda, eserde emeği geçen kişilere ve yayın kurullarına teşekkür etmiştir.

“Giriş” bölümü, Karacaoğlan'ın güzel bir şiiriyle başlayıp, kitaba isim olan “Kim Var İmiş Biz Burada Yoğ İken” cümlesiyle bitmiştir. Yazının giriş bölümünde Yunus Emre ve Karacaoğlan’la ilgili küçük bir mukayese yer almaktadır.

* Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi.

dır. Karacaoğlan; bizden önceki yaşayanlara seslenirken, Yunus Emre “*Biz bu ilden gider olduk, kalanlara selam olsun*” diyor. Yunus’un aklında devamlı bir ölüm var iken, Karacaoğlan’ın ise aklında hayat. İşte bu ikisi arasında devreye, Tarihçi Cemal Kafadar girip, şu sözleri söylemiştir:

“Tarih yok olanla değil, bir zamanlar var olanla ilgilidir diyor. Ölmüşler ama bir zamanlar vardılar. Demek ki Tarih biz burada yoğ iken var olanlarla da ilgileniyor. Aslında onlar varlar, yok olan ise bizleriz. Geçmişin tecrübelerini anlayabilmek için, onları anlamamız gerekiyor.”

Yazar, yine burada Ahmet Hamdi Tanpınar’dan bir örnek vermiştir: “*İnsan kalbi başkalarının duygularına ancak kendi tecrübeleri nispetinde açıktır.*” diyor. İnsan kendi tecrübelerine, kendinin farkında olduğu kadar, kendi üzerine düşünmeye katlandığı kadar açıktır. Bir tarihçinin de işinde ilerlemesi, kaynak ve metodu bir yana onun kendisine ve dünyasına dair farkındalığını geliştirmesi ve tecrübelerini kendine kılavuz edinecek şekilde genişletmesi ile mümkün olduğunu belirtmeye çalışmıştır.

Yazar; insanların çekmiş oldukları ve çektikleri kahrı unutmaları yerine, bu tür sorular peşine ardı sıra düşmenin, insanı tarihle ilgilendireceğini belirtmiştir. “*Tarihçi bir romancı veya tiyatro sinema oyuncusu gibidir*” diyerek “*nasıl ki bir oyuncu kendini sahnede farklı rollere büründürüp bu karakterleri içinde bir yerlerde taşıyabiliyorsa, tarihçide hem aşığı, hem maşuku anlamak için elinden gelen her şeyi yapmalıdır*” demiştir. Bunun için ise diller bilmelidir, okumayı bilecektir, okurken başkalarının sesine kulak vermeyi bilecektir. Aslında yazarın burada söylemek istediği şey bir tarihçinin sadece kendi alanıyla ilgili değil, edebiyatla da uğraşması gerektiğini belirtmiştir. Zaten yazar; Karacaoğlan misalini örnek gösterip onu okuyanlar tarihe, Yunus Emre gibi “*ölüm, ahiret konularına yönelenler ise felsefeye yönelsinler*” demiştir.

“*Yeniçeri Nizamının Bozulması Üzerine*” adlı ilk bölümde, bir arazi davası nedeniyle mahkemeye müracaat eden bir yeniçeriden Yeniçeri Mehmet’in başından geçenler, o dönemde yeniçerilerin toplumdaki konumu, ticaret hayatındaki yeri, aile bağları, mal mülk edinme hakları gibi pek çok konudan bahsetmiştir.

Yeniçerilerin bozulma döneminden önce askerlik dışında hiçbir işle uğraşmadıkları ve askerlik yapan, tüccar, tüccar olanda askerlik yapamaz yargısına karşı çıkıp, bu yargıyı belgelerle alaşağı etmiştir. Böyle bir tabirin ise merkantilist yazarların; yönetici sınıflarını ticaret özüllü rantiyeler olarak görmesine bağlamıştır.

“*Ben ve Başkaları, On Yedinci Yüzyıl İstanbul’unda Bir Dervişin Güncesi ve Osmanlı Edebiyatında Birinci Ağzdan Anlatılanlar*” adlı ikinci başlıkta, Batı’nın değerlerini özümseyene kadar, Osmanlı’da kimselerin günce tutmadıkları düşüncesini, Sohbetname’yle birlikte kökünden değiştirmeye çalışmıştır. Yazar, Balat Şeyhi’nin kaleme aldığı Sohbetname’yi daha çok kendi deneyimlerini menkıbeleştirdiği otobiyografik bir eserden ziyade, sosyal hayatını nakleden bir eser olarak görmüştür. Sohbetname’de yazarın eleştirdiği nokta, Seyyid Hasan’ın eserinde; Derviş’in en ufak mistik deneyimlerinin betimle-

memesi olmaması olduğuna değinmiştir. Yazar, Osmanlıda Rönesans sonrası Avrupa kültürünü bireyselliğin dışı vurumu olduğunu yargısını nicelik itibariyle değiştirecek eserler olduğuna da değinmiştir. Tarihçinin Seyahatname'yi otobiyografik bir alt tür olarak görmesi gerektiğini belirtmişten Kafadar, önemli tavsiyelerde de bulunmakatadır. Sohbetnâme'nin önemli tarafı, tarikat hayatına ilişkin ipuçları sunması, tarikat hiyerarşisine, devlet düzeni içinde tarikatların yerine, Osmanlı'da sufi kademelerinin bürokratlaştırılmasına dair fikir ve bilgi yer vermesi olduğunu belirtmiştir.

"Venedikte Bir Ölüm (1575)", "Serenissima'da Ticaret Yapan Anadolu Müslüman Tüccarlar" adlı üçüncü başlıkta, ticaret yapmak amacıyla gittiği 20 Mart 1575'te, Venedik'te ölen Ayaşlı sof tüccarı Hüseyin Çelebi'nin hüznü hikâyesini belgelere dayanarak, Osmanlı ve Venedik kaynaklarında mevcut terekelerin de karşılaştırılmasıyla, Müslüman tüccarların Akdeniz ticaret ağında faal rol oynadıklarından bahsetmiştir.

Bu bölümde yazar; birçok tarihçi tarafından kabul edilen inanışa göre, "Osmanlı tüccarları sadece Venedik bölgesinde belirli bir yüzyılda faaliyet içerisinde idiler" görüşüne karşı çıkıp, Osmanlı tüccarlarının Venedik bölgelerinde ticari faaliyetlere girişirken bu ticari faaliyetleri sadece doğudan gelen mallarla yapılmadığını, bu malların doğulu ve batılı devletlerle takas edildiğini, Osmanlı tüccarlarının diğer devletlerle de bir ilişki içerisinde olduğuna değinmiştir.

Ankara'da üretilen daha sonra Kıbrıs'ta canlandırılan sof üretiminin ve ticaretinin, Orta Anadolu'dan Ancona ve Venedik'e uzanan hikâyesine de değinmiştir.

"Müteredit bir Mutasavvıf Üsküplü Asiye Hatun'un Rüya Defteri 1641-1643" adlı dördüncü başlık, tasavvufa düşkün, entelektüel bir Üsküplü Osmanlı kadının rüyalarında, kaleme aldığı olaylardan bahsetmektedir. İlk başta başka bir şeyhe bağlanıp, sonra bu şeyhten ayrılan ancak şeyhinden nasıl ayrıldığını anlamayan Asiye Hatun'un bu müteredit hali, daha sonradan ününü duyduğu başka bir şeyhe âşık olduğu ancak bunuda ifşa etmede rüyalarını kullanan bir ruh hali olduğunu belirtmiştir. Rüyalarının yorumunu başka kişiler aracılığıyla şeyhine yazılı olarak bildirmesi ve her gördüğü rüyada bir üst makama atlayıp Allah'ın isimlerini zikretmesi sonucu Allah'a ulaşmaya başlaması tamamıyla Padişah III. Murad'ın "Uyan ey gözlerim gafletten uyan" şiirindeki sözü ile aynıdır; yani gözlerinin açılmasıyla ilgili olduğunu belirtmiştir.

Yazar, Üsküplü Asiye Hatun'un tutmuş olduğu rüya defterinin daha çok bir günlük olduğuna değinmiştir. Üsküplü Asiye Hatun, bu rüya defterlerinin bir suretini kendi evinde saklamıştır. Buradan Asiye Hatun'un rüya defterinin bir çeşit hatıra defteri olabileceği ve bu defterinde tekrar dönüp dönüp okunabileceği bir hatırlama malzemesi olması yönüyle bir günlük olabileceğini düşünmektedir.

Yazar kitapta Osmanlı'nın sıradan dört insanını ele alırken bunlarla ilgili birçok kaynağa başvurup, bu kaynakları arşiv belgeleri, tereke defterleri,

sohbetnameler, rüya defterleri, gümrük defterleri, yer alan kayıtlarla güzel bir boyuta ulaştırmıştır. “*Kim Var İmiş Biz Burada Yoğ İken*”, aynı zamanda bir araya getirdiği makaleler, sunduğu kaynaklar, kitaplar, yazmalar, bilimsel dergiler, derinlikli dipnotlar ve zengin dizini ile araştırmacılar için eşsiz bir kaynak niteliğindedir diyebilirim. Akıcı dili, zengin üslubu, farklı perspektifi ile de tarih meraklılarına keyifli bir okuma vaat etmektedir. Yazıların her biri ampirik malzemeye, Kafadar’ın arşivlerde ve yazma kütüphanelerinde bulunduğu kaynaklara dayanıp, ancak tarihinin “*uzak gözlüğü*” saydığı yöntem, paradigma ve felsefe sorunlarıyla da uğraşılıyor.

Kafadar’ın bu eseri, Osmanlı’dan seçtiği dört kişinin öyküsü üzerinden bir tür kültürel tarih kazısı olarak da değerlendirilebilir. Osmanlı’daki dört sıradan insanı konu olarak ele alıp, bu dört sıradan insanın hiç bilinmeyen yönlerini ortaya çıkarmada güzel bir örnek teşkil etmiştir. Kafadar, Osmanlı tarihi kaynakları arasında bireylerin kendileriyle ilgili, doğrudan kendilerinin yazdığı metinlerin bulunmadığına dair yargıyı, kanıtlar göstererek yıkmaya çalışmıştır. Osmanlı’da birey olmanın anlamını açan bu eser, hem de tarihi araştırmacılara açılacak yeni kapılara da işaret etmektedir.